

דאפשר דאסור מדאורייתא, הרי אין ולא ורפא זידיהו דהאוסרין ולא מלאו מקום לדבריהם.

עט ונראה פשוט דעיקר החומרה באיסור זה, משום שבאמת לפני הקצ"ה אין שום הבדל בין דאורייתא לדרבנן, ואנו מניחים לשמוע בקול רבנן. אלא שהחומרה העירה על העיקרים, ורבנן הוסיפו מה שהוא גדר ושמירה ואזניים לתורה. ומטעם הדברים מה שהוא גדר, אם הפירו ממנו קצת, אף שעובר על רצון ה', פחות מזה לכוונת התורה, ולכן מבחינתו מקילין בו בכמה ענינים טפי. וגם בענין זה אפשר לומר דמן התורה דיינו לפי עיקר הדין המופשט המבואר במפורש בתורה, אין איסור ענמי זהו"ל, אלא רק כשיעשה זאת באופן שיזיק לנישואין ולהריון הרגילים שהם רצון ה' להנהיגם העולם. אלא שרבנן אסרוהו איסור ענמי, ואיסור זה אינו דומה לשאר איסורי דרבנן כמו שאסרו חז"ל שיעור או מלאכה בשינוי, דמקילין בהם לפי האורך, משום שבאמת אין הפרתם מתקלקלת עיקר שבת. אבל איסור זה לפי טעם האדם משבינו רעב, והאדם מתמכר לתועבה, וזה שאמר הורה שאלו יכול לחזור בתשובה, משום שבאמת כך המציאות שהמרגיל בעברה הוא מכור ומבחינת טבעו אינו יכול להיטהר מזה. והוא כמו מישהו שגופו מכור לסמים. וממילא בודאי כל ההפלות הנוראות בחומרתו וכוונתו, כי אינו מיפר גדר גדול, אלא ודאי הוא שנגיע בסופו לקלקול חיי הנישואין והאישות וגם מניעת ההריון והפ"ר דרך המשפחה שציוותה התורה בקדושה.

פ ולסבירא שכתבנו בזה עט', י"ל שבאמת גם אם הוא דרבנן לא הקילו בו קולות דרבנן, משום שבזה עובר שיקר הרעיון של התורה, ואין שום משמעות לזה שהוא דרבנן מלבד שאינו לוקה. ונראה להוכיח הדבר, שאינו מן התורה אלא מדרבנן והחמירו בו, מהא דק"ל דציאת נכרית אסורה רק מדרבנן. ונראה פשוט דבציאת כל שהיא אינו עובר בהוצאת זרע לבטלה, דלא שייך לקרוא לדרך הטבע לבטלה, והרי גם כשצא על הנכרית יכולה להוליד מזה בן, ואנו תהיה הוצאת זרע שנוגד ממנה בן בטלה? וממילא אם היינו תופסים הו"ל לאיסור דאורייתא, הרי אם מתגבר עליו יצור להוציא זרע, היה צריך לבא על הנכרית או על הפנויה, שבה עובר רק על איסור דרבנן. ובע"כ שאינו מרויח כלום בזה, שענין האיסור הוא שממלא תאוה שלא בדרך נישואין, והבא על הנכרית הוא אותו איסור ענמי של הו"ל, וגם בו החמירו מאד. וממילא בודאי גרע ג"כ, דאחי למימשך בנכרית לא פחות מבהו"ל. א"נ י"ל מין דלא שכיחא ליה תמיד הו"ל חמיר טפי.

פא וז"ע לענין פנויה טהורה אם יש לומר כנ"ל, והנה בס' חסידים קעו' (המוצא בח"מ כג' א' וצ"ש שם א') כ': "אם יצאו של אדם מתגבר עליו ומתירא שלא יבטל באשת איש, או באשתו נדה, או שאר עריות, יש לו להוציא זרעו באותה שעה, ומוטב שיעבור בכך ולא יטעם באשה אלא שהוא צריך כפרה", ולא הזכיר אלא עריות, אבל לא פנויה ולא נכרית, ואולי כללן בעריות, או דפנויה טהורה לא שכיחא ליה, ונכרית לא הזכיר כלל דלא דיבר באנשים שיש להן קורבא אלא בנות עם נכר.

הדבר. ומה שאמרו חז"ל דחייב מיתה וכאלו שופך דמים, אין זה ראיה שהוא מן התורה, דהרי כמה דברים החמירו חז"ל טובא ותשבוהו לאיסור חמור הגם שהוא מדרבנן. ובעילת נכרית אמרו שעובר בכרת דרבנן ושיורד לגהינום ואינו עולה ושנחשב ערל, אבל כ"ז מדרבנן. ובשו"ע אה"ע כג' א' כתב עיון זה חמור מכל עבירות שבחמירה, והוא מזהיר, ואין מזה ראיה להלכה. ועי' צ"ש סק"א שמאריך לבאר דלאו דוקא חמור מכל עבירות (ובשו"ע) השיג עליו, ועי' רצ"ה תקנת השבין אות טו שמבאר ד' הב"ש גם לפ"ד הורה והמקובלים).

עה ומשמע דפשיטא לסוברים שהוא מן התורה, מדענשו ער ואונן וכן דור המבול, שע"ז הקפיד הקצ"ה, וממילא מוכרח שהוא בגדר איסור (וכן מלאכי מפורש בפמ"ג א"א ג' יד': "מן התורה הוא ומבואר בתורה גבי בני יהודא"). אמנם אין ראיה שיהיה איסור ענמי, שהרי עיקר חומרת ער ואונן הוא שמנעו הריון, שהרי היו יכולים לבא עליה כדרכה בשעה שאינה ראויה להתעבר, ודרך אקראי לזרוע בחוץ רק בזמנים המועטים שמתעברת, ואעפ"כ היתה חומרת הדבר שזה, שמונעים הריון. והרי האיסור של הו"ל הוא לא רק בזמנים הריון אלא אף לפני ואף למי שקיים פו"ר ואף כשאשמו אינה יכולה להתעבר.

עו והנה התו' סנה' נט': כתבו דהמנוה על פו"ר אסור בהשחמת זרע, ויל"פ כנ"ל, דמן התורה יש ללמוד שהו"ל כדי שלא תתעבר היא ביטול ענין הפו"ר, וי"ל דלא בעי' כוונה שלא תתעבר, אלא להיפך דהמפסק על פו"ר מניחה תמיד שיהיה באופן שתתעבר, ואין כאן איסור רק אם מונע הריון. ולפ"ז יש להדש דאף ר"י שהמיר שלא כדרכה באקראי, אינו ממיר בן בלא קיים פו"ר. אפי' שכוונתו לתאוה ולא למונע הריון. ואמנם התוס' שם קאו לבני נח, ונלמד מהם עיקר הענין, אבל לדין איכא גם איסור כללי, אלא דמה"ת יש להוכיח לגבי פו"ר כנ"ל.

עז ובאמת בשו"ר משיבת נפש ח"א יח' כ' בפשטות דאינו איסור מן התורה, וכן בערל"ג נדה יג', ובתשו' פנ"י אה"ע מד' ג"כ דבלי ספק מה שאמרו הוא אסמכתא בעלמא והחמירו כדי להפליג בעיון אבל אינו מן התורה, ובפיה"מ פ"ז דטנהדרין כ' שחז"ל האריכו באיסור זה לאיים ולהפחיד אבל אינו לוקה. משמע דאינו איסור גמור מה"ת. ועי' גם בית יצחק אה"ע א' נא' ב' ובדובב מישרים ב' יט' דמה שאמר ר' יוחנן שחייב מיתה, לא נפסק להלכה ב"מ, כי דוקא בדור המבול ובני יהודה שהיו בני נח חייבים מיתה על כל דבר, ובישראל אינו כן. ובקנאת סופרים להגרש"ק בשו"ת שבהקדמה כ' דאף לחומר איסורו אינו ל"ת גמור שבחמירה, וכן בעזר מקודש בזה"ע כ' כ' שלא ברור איסורו מה"ת.

עח ובניין ציון קלו' כ"כ נדחק שלא מצינו לו שום מקור וכו' אולי נלמד מכל תשחית (ונרמז גם בערל"ג שם), אבל הוא תמוה טובא ולא שייך בזה כל תשחית, שמה שאדם עושה להנאה ואורך אין בו כל תשחית, ובפרט כשאינו ראוי לשום שימוש אחר עתה. וגם חז"ל לא למדוהו משם, ואין להמציא מה שלא דרשו חז"ל. וגם בקרית ספר להמצי"ט בזה א"צ פכ"א ה"ח כ'.

ה. גדר האיסור דנגיעה

פב ויותר נראה דמאלו לר' טרפון בברכות י': שהחמיר כצית שמאי, ואפשר שגם זה לשיטת בית שמאי הוא, ולשיטתם יש דברים שחייב חיוב גמור להיות בחסידות, וכן היה ר"א הגדול דשמותי הוא מחמיר בזה טובא (כמוצא בסוג' שם. מוטב שיוציאו לעז על בניו שהם ממזרים ולא יעשה עצמו רשע שעה אחת, ולא יאחו באמה להשחין, ובמס' כלה פ"ב האריכו בשמו בזה, וכן עס

פב) וזה מובן מה שהחמיר ר"ט בנדה יג': יש לו קוץ בכרכור תצקע כרכו ואל ירד לבאר שחת, וטעמא דר"ט כמו שנת', דאי אפשר להקל בדבר שמורידו לבאר שחת, לא כמה שיעשה עכשיו, אלא כמה שיימשך מזה בהמשך. ובכ"ז"ש נדה יג' כ' שגם ר' טרפון לא קאמר כן אלא למדת חסידות, וגר' תמוה אף אפשר להתבטא בחריפותו כו', בדבר שאינו חייב מן הדין אלא רק אם ירצה להיות חסיד.

זירו' ששניהם בכפיו, אבל יותר נראה שאין זה ההבדל היחיד בין טיפוח לסיפוק, ואולי מחמת כעס אדם סופק כפיו, ומחמת שמחה אדם טופח על רגלו או על כל דבר אחר, וצולחן חכמים כל ספיקה שאינה של צ' כפות היד היא טיפוח, כמו מינוק המטפח באשפה בחולין פו. נכרי מטפח על פי חזית בע"ז ס: ועוד (טפח הוא כינוי לכף היד והאצבעות, ומטפח הוא מניח טפחו. וצ' תרגום גם ויספוק מתרגמי' וטפח). ועיקר כוונת הירושלמי לבאר צטעם שחלקו לצ' איסורים, והכאת יד על יד או על רגל אינה סיבה לחלק, ולכן אמרו שספיקת ידיים באה לאשמועי' שגם ספיקה שדרכה בחימה אסורה ולא רק שמחה אסרה.

פח (ויש גם טיפוח מחמת זערו, כמו שפי' צמו"ק כו: המנקה ציטע' לצ' דעל שדים סופדים, דהיינו שמחה ומטפחת על לבו וכרש"י שם, ולכן בשבת קמח: פרש"י מטפחין על הלל, וגם הוא אסור וכפרש"י גם צביה ל' טיפוח מחמת זערו, והכל אחד ולא כרש"י שם, וגם המו"ט תמה צוה על הירו'. ואין כוונת הירו' דטיפוח יהיה מותר אם הוא דרך הספק, ולכן בטו"א חקד' מביא גם ד' רש"י וגם הירו'. וד' פה"מ ז"ע. ומש"כ הירו' סנה' צ' א' וכי צדחא מטפחין, אין הכוונה דטיפוח הוא רק צ' ידיים, אלא דר' יוחנן היה מניף ידו אחת לאמנע כאילו יש עוד יד, להראות שא"ל להקיש בלי דבר להקיש בו, וכך הוא אינו יכול בלי ר"ל. והמו"מ כו: דקדקו בצ"ז אבל רש"י חילק הדברים וגר' שסובר כמ"ס).

פט וגר' מדברי הירו' דאסרו כל טפיחה שאדם טופח על גופו אם באה לרננו, היינו דרך עסק והנאה ואפי' אינו נהנה דוקא מהקול היוצא מזה, ובאמת הוא דומה לאין מתעמלין. אבל נראה שהוא שייך לגזירת סיפוק, שמחה לפי קצב אפי' שאין הקול היוצא מזה קול מוסיקלי, וכמו ריקוד, אלא כל הנאה וטפיחה לפי קצב בגוף אסורה, וכן כשמוקש על השולחן לפי קצב, אין זה משמיע קול ראו לזיון, אבל הוא חלק מפעולת הטפיחה (ולכן איסור זה קל יותר משאר משמיעי קול, דבזה"ו החירו מו' והרמ"א רק צהי ולא במשמיעי קול). ודעו שם צירושלמי מה יעשו בזמן שמחה ששרים ורועים לטפוח, וביצאו שהיו שספקו לאחורי ידיהו.

צ ונראה שהגדון צמי שרועה לשנות ולטפוח על כרסו ולא על ירכו, והוא שגוי מהדריך הרגילה, ובדרך הטבע אינו יכול לטפוח אלא על שיפולי כרסו, וטפיחה כזו שטופח על גופו לפי קצב דומה למשמוש המציא ליד חיומו (עי' אות קי'). ועי' אמרו שצחולא מי שרי, והשיבו שצחולא דהיינו צחול נהיגין להחיר, אלא שאם טופח על כרסו עכמה, דהיינו שמפסיל בגדו וטופח על הכרס כדי שישמע הקול, אסור מן הטיבדור ולמטה אסור. ואף שהוא שינוי וא"כ למה יעשו כן צחול, י"ל דהאי שינוי אינו שאין דרך בני אדם לעשות כן, ואולי יעשו כן להגדיל השמחה, והרי גם יש שמוחאים כף לאחורי ידיהם לפעמים, אלא שלא גזרו חז"ל רק בדרך הרגילה. וגם יל"פ לאחורי ידיהו היינו על ירכס צאחורי ידיהו. א"י הא דנהיגין צחולא אינו לגבי הקשה על כריסם, אלא דנהיגין רבנן צחולא להחיר שלא לגעת דרך משמוש למטה מטיבדורו כשאינו צבגדיו.

צא ועי' פמ"ג א"א ג' טו' דרבינו שלא הניח ידו מאצטנו ולמעלה היינו צלל בגדים, והכוונה לא הניח ידו על גופו. וא"כ היינו דין היינו כאן, אלא ד"ל כמו שנת' דהירו' אוסר במטפח שהוא דרך עסק ומשמוש, ורבינו היה מחמיר אף בהנחת יד בעלמא. והנה שם אי' צירושלמי לעיל מיניה דרבי הוה נסבי לצרי' והוה מטפחין לאחורי ידיהו ועבר ר"מ ואיקפד וכו'. משמע דחידוש היה בדבר, והלא לא אחד מהם נשאתי בשבת, ואפשר לומר דעד רבי היה מקובל השינוי לטפוח על כרסו, ורבי ציטל הדבר משום קדושה, וזו היתה טענת ר' יסא כאן, דאף צחול

אשתו היה מחמיר טובא בחסידותו כמו שכפאו עד כדאי' בנדרים כ: ודע דהא דגרסי' ציטמות לר: כל כד' חודש דש מצטנים חורה מבחון דברי ר' אליעזר אמרו לו הללו כמעשה ער ואונן, לא יתכן שאמרו ר"א הגדול, והג' הנוכח ר' מאיר כמו צמוספתא ב' ו', ועי' אות מג'), וסבדי דזה ענמו גזרת חכמים שלא להקל בשום פעם לעבור על דין, דגדר זה כיון דמיפרך מיפרך ויורד לבאר שחת. ורבנן כבית הלל שלא החמירו במקום כערא נגיעה בעלמא ולא גזרו דאחי למימשך להו"ל ממש.

פד והנה לענין הלכה צריך לבאר, אף היחס לדברי ר"א ור"ט המובאים שם בסוגיא, דבספרי מוסר הביאוס, אבל הפוסקים השמיטו הדבר, וסבדי דחכמים פליגי אר' טרפון כמבואר במהרש"א ובעיני יעקב שם (והעירו שכן משמע במאירי), וכן למשמעות הירו' להלן אות קי' (ומג"א ג' יד' בשם ר"מ ושי"ע אה"ע כג ד', ועי' פמ"ג על מג"א הנ"ל צד' הט"ו צוה) דלר"ט אסור להוריד היד למטה מטיבדורו כפשוטו ולא רק נגיעה, וזה דלפי לא נפסק, וכן נטוה צחולא נשים לו' ג' דרבנן פליגי וכ"כ אגר"מ אה"ע נו' (ועי' שם צחולא דחמה על מו' יומא ל' דסבדי דחכמים מתירין כל נגיעה, ובע"כ שהלכה כר"ט, ולכא' מבואר צמוס' לא כן, אלא דרבנן חזרו בהם וכמתני' דתיקנץ). אמנם הד"ח לרא"ש שם אות צ' משמע דסובר שהלכה כר' טרפון, והימא דמטילת עבה רק צאחולי תרומה לידע שהן טהורים. ויחידהא הוא, וגם המג"א ג' טו' כ' דלא כותי'.

פה ולכא' הירו' אילן כרסו, דגרסי' צירי' ציה פ"ה ה"ב צמתני' דאין מטפחין ואין מספקין: ר' אבא צר כהנא צעא קומי ר' יסא מהו מקשה על כריסא צצוצחא א"ל צחולא מאן שרא לך א"ר שמואל צר אצדומא נהגין רבנן צחולה מן הטיבדור ולמעלן צבגדיו מן הטיבדור ולמטן, ופי' ק"ע מהו להכות על הכרס בשבת, וא"ל אף צחול אסור, דאסור להוריד ידו מטיבדורו ולמטה, אבל צחולה מותר, וכן צלבוש צגדים. ואינו מובן כלל, לאמה צורך מוקש על כרסו, ומנא ליה דכרסו כאן הוא למטה מטיבדורו, וגם אין איסור למטה מטיבדורו אלא למשמע, כדאי' צירי' להלן אות קי' וקי', וגם חולה מאן דכר שמה, ואף דברו פתאום צבגדיו' כאילו דעד השתא קימין צערוס. וגם הק"ע כתב "מהו להכות על הכרס בשבת, באדם שהוא חולה מותר להכות על כרסו מן הטיבדור ולמטה", ואין לו מובן, מדוע מכה, ומאי שייטי' דחולה להכותו. וצ"ע העיר עי' דכל אדם אסור להוריד ידו למטה מטיבדורו כפשוטו, וזה דלא כמג"א. ובאמת המג"א אילן כשיטת הצבלי, והוא רק חומרא דרבינו הקדוש. ונראה דרבינו היה מחמיר כבית שמאי אע"פ שהלכה כבית הלל צוה.

פו וצפנ"מ פי' מוקשא אכריסא, להקיש על בני מעיים שלו שיפתחו, ושאלו מנא דאין מתעמלין, וא"ל שאף צחול אסור לעשות כן מפני הסכנה, והשיב לו שנהיגין רבנן לעשות כן צחולה. ולא ידענא מאי קאמר, וכי הקשה על בני מעיים מועילה שיפתחו? וגם אין זה שום סכנה, ואם היה זה סכנה למה נהגו רבנן לעשות כן צחולה, וכי נחלקו כאן במציאות צחולת הקשה על בני מעיים? ולו י"י שהגדון בסכנה מה זה שייך לטיבדור ולמטה או טיבדורו ולמעלה? וגם אין מתעמלין מתני' דשבת היא ולמה כאן נשאל.

פז ולכא' מן הראוי לפרש מענין הקשה המשמיעה קול, כמו השאלה הקודמת לאקושי אחרעא. והנה ההבדל בין סיפוק לטיפוח שגשגו צמנה, פרש"י סיפוק יד ע"ג רגל. והוא 'ספקתי על ירך' צירמיה לא ית. ואמנם היה אפ"ל להיפרך דקסת ספיקה היא ו'סיפוק את כפיו, וירמי' מיזין שעשה על הירך. וצירי' אמרי' סיפוק מחמתו כמו צבלעס ו'סיפוק את כפיו, טיפוח מרגונו. ועי' קרב"נ לרא"ש סי' צ' סק"ח שהשיג מזה על רש"י דמשמע